

GRUBY (593) *ai*

ai (592), *sb f* (1) [*w funkcji n-pers*].

gruby (577), **hruby** (15), **ruby** (1); *hruby OrzRozm* (3), *OrzQuin*, *GrzepGeom*, *KochCz*; *gruby* : *hruby BielKron* (30 : 2), *BielSat* (1 : 3), *BielSjem* (1 : 3); *gruby* : *ruby WyprPl* (2 : 1).

comp i sup (53 + 8) (nå)grubszy (61); nå- (6), na- (1) *SienLek*, n(a)- (1).

sg m N *gruby*, *grubszy* (69). ◊ *G* *grubého*, *grubszého*, *någrubszého* (31); -ého (5), -(e)go (26). ◊ *D* *grub(e)mu* (2). ◊ *A* *gruby* (22), *grubého* (4); -ého (1), -(e)go (3). ◊ *I* *grubym* (8), *grub(e)m* (1) *CzechEp*. ◊ *L* *grubym* (2) *KochPs*, *JanNKar*, *någrubsz(e)m* (1) *ModrzBaz*. ◊ *f N* *grubå*, *grubszå*, *någrubszå* (23), *Hruba* (1), *grub(a)*, *grubsz(a)*, *någrubsz(a)* (33). ◊ *G* *grubój*, *grubszój* (42), *gruby* (2); -y *March*³; -ój : -y *GlabGad* (17 : 1); ~ -ój (4), -(e)j (38). ◊ *A* *grubå*, *grubszå* (48). ◊ *I* *grubå* (8). ◊ *L* *grub(e)j* (2) *BierEz*, *GlabGad*, *grubé OpecŻyw* (2). ◊ *n N* *grubé*, *grubszé* (22); -é (3), -(e) (19). ◊ *G* *grubého*, *grubszého* (33); -ého (4), -(e)go (29). ◊ *D* *grub(e)mu* (1). ◊ *A* *grubé*, *grubszé* (17); -é (2), -(e) (15). ◊ *I* *grubym* (5), *grubém* (1) *Strum*. ◊ *L* *grubym* (8), *grubem* (1) *MurzNT*. ◊ *pl N m pers* *grubi*, *grubszy*, *någrubszy* (21). *m an* *grub(e)* (1). *subst* *grubé*, *grubszé* (34); -é (3), -(e) (31). ◊ *G* *grubych*, *grubszych* (56). ◊ *D* *grubym*, *grubszym* (5). ◊ *A m pers* *grub(e)* (7). *subst* *grubé*, *grubszé* (52); -é (1), -(e) (51). *G a. A m pers* *grubszych* (1) *CzechRozm*. ◊ *I m* *grubymi* (6) *CzechRozm*, *CzechEp*, *CzechEpPORz*, *NiemObr* (2), *KlonFlis*, *grub(e)mi* (2) *FalZioł*, *BielKron*, *f* *grub(e)mi* (5). ◊ *L* *grubych* (10). ◊ *G sg n skostn* *z gruba* (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (dwa z tych samych przykładów) – *XVIII w*.

1. *Prymitywmy*, *niedoskonały*, *nieukształtowany* (312) : *wfélká wonnoftz/ fmrod: wlfytko tzudné/ grubé/ ij wlfytko tzo ieft lubého/ przykro ieft OpecŻyw* 187v; *PatKaz I* 8; *bowiem* *byłaby rzecz gruba* *gdyby* *ciemki członek* *noził* *na łobie tłufty á miąłfzy*. *GlabGad* F3.

a. *O materii*; często *wyraża cechę przeciwstawną do właściwości ducha*; *też: surowy*, *w pierwotnej postaci* (23) : *to bywa dla grubfzey ich materiey z ktorey oni [otroczy] fą fłożeni*. *GlabGad* C3v, A2v; *aby* *ona [dusza] iáko* *nie cielefna/ ciáło grube fpráwiáá* *BielKron* 127v, 2, 2v [2 r.]; *Ale y* *ona nauka* *piękna ieft* *ktora fię* *około oquitości gwiazd* *porufzen/ wielkościach/ y roznościach* *obiera*. *Abowiem* *nas* *od tych ciemności y* *od grubego powietrza* *odwodzi/ y* *ku wyfokiemu onemu* *naiafnieyfzemu* *domowi/* *ktory* *w łobie* *wiele światłości zámýka/* *oczy náfze y* *vmysl przywodzi*. *KwiatKsiqż* I3v; *abowiem* *wfzytki rzeczy* *ná* *świećie* *ze czworgá záczęćia fą/* *z ognia/* *z wietrzności/* *z wody/* *y* *z* *ziemie:* *dwoie záczęćie fubtylné/* *á* *przeto* *lekkie á* *chýbkie/* *ku* *gorze fye* *máia/* *ogień y* *wietrzność:* *drugie* *dwoie tułowów fą* *grubfzych/* *á* *przeto* *też* *połápnieyfzé y* *ciężfzfé y* *gnuśnieyfzé* *SienLek* V; *BudBib* *Gen* 1/2; *CzechRozm* 128; *Oczko* 1, 6v; *Y* *przybrał* *grubå* *ziemię/* *trawå y* *zioły* *SkarŻyw* 259; *WisznTr* 16; *Y* *Niebo* *iáko* *rozne* *od* *tey* *grubey* *ziemie*. *KołakCath* C3.

W przeciwstawieniach: »gruby ... śláchetny, uwielbiony« (2): *kthóre [ciało Chrystusowe]* *z grubého* *wnet* *wwielbionym* *było* *ná* *górze* *Thabor* *BiałKat* 328v; *Czym* *nád* *to* *grubé* *ciáło* *duch* *ieft* *śláchetnieyfzy*. *KochTr* 21.

W charakterystycznych połączeniach: *grube(-a) ciało* (7), *materyja* (4), *powietrze*, *ziemia* (3).

Szeregi: »gruby, (a) ciężki« (3): *RejAp* 172v; A iefli plywamy po frogim morzu/ grzebiemy fie pod grubą á ciężką zyemię/ łzukáiąc nędznego iákiego wípomożenia łwego *RejZwierc* 14v; *SkarKaz* 205a.

»gruby a niekształtowny« [szyk 1 : 1] (2): *BibRadz* I 1a marg; Tu iedny łłowá żydowłkie/ dwa tłumáczé choć iednym wyrozumieniem przekłádáią/ iednák łłow/ nie iednákich vżywáią/ on mowi nie kłształtowna [ziemia]/ á ten gruba: A wżyfłtko to iedno iefł *CzechRozm* 128.

»gruby a podły« (1): iefli ciáło to/ w którym miełzka/ nie iefł s thák grubey/ á podłey máteriey/ iżby dułzá ná nim wyrázić łwego wzoru niemogłá. *GórnDworz* L17.

b. O ludziach (190) :

α. *Ze względu na cechy psychiczne i umysłowe, zwykle ukształtowane warunkami życia społecznego (tu też w odniesieniu do rzeczowników abstrakcyjnych): prostacki, pospolity, barbarzyński, nieokrzesany, niekulturalny, niewykształcony, głupi, niesubtelny, niewybredny (i świadczący o tych cechach); w odniesieniu do przeciwników religijnych też: powierzchowny, nieprawidłowo rozumujący, opierający się na doświadczeniu zmysłowym; rudis Mącz, Calag, Calep, Cn; barbarus Mącz, Calep, Cn; agrestis, crassus, incultus Mącz, Cn; infacetus Calep, Cn; inscitus, insulsus, opicus, plumbeus Mącz; barbaricus, inurbanus Calep; impolitus, inelegans, pinguis, rusticanus Cn (169) :* Słýłáłem iżeś wielomowny á chytry áczkolwies chłop á gruby *March*¹ A3; dlá tego profté rybitwy a grubégo rozumu na to obrál. *OpecŻyw* 40; *BielŻyw* 22; *GlabGad* A2, M5v, N8v, Ov, O2v (12); Ggyż [!] otczowie ich w Iuhrze ludzie łą grubi á iefłzce poganłci. *MiechGlab* 60; *WróbŻółt* cc2; *BielKom* F6; áby tákyemu náuczycyelowi nye zdawał dzyecyęcyá łwego/ kthoryby był złych á grubych obyczáyow *GliczKsiąż* L7v, K7v; Iefłci fye czemu dżiwowác/ że Pan Bog onym hrubym żołnierzom táki dowcíp dawał. *OrzRozm* M2v, K4, L; okazał fie Ezau grubym/ niedbálym/ obierał fie około roley á myflłtwa. *BielKron* 14; Ty y inne niewolniki ták obraca Cefarz/ łtarłze takież grube álbo máłogodne do roley obráca *BielKron* 261v, 7, 134, 187, 242, 276 (10); *KwiatKsiąż* E2; Arcadium germen, Gruby gbur/ Grundichwał/ Proftak. *Mącz* 14b; Nam opici fuerunt populi Campaniae, Lud w Kámpániey gruby yęzik máyący. *Mącz* 265b; Vasta et agrestis India, Szeroka/ gruba nienáfiádlá India. *Mącz* 476b, 23b [2 r.], 67b, 147c, 265b [2 r.], 300b [3 r.] (20); *SienLek* 197; Y łtąd tho bywa iż młodzi ludzie/ niemal záwdy tey miłóści grubey pátrzą/ ktora wżyfłká iefł przeciwna rozumowi *GórnDworz* L12, F2, F3v, L13; *RejPosRozpr* c3 [2 r.]; *RejPosWstaw* [143²]v; czemu nie włzech rádłzey ziem náłzych łłow używamy/ gdyby iácy nie nazbyt grube były? *BudBib* c; A cżemułz/ w tákichże wykłádziech/ onych grubłzych Troyczákow cíerpiłz? *CzechRozm* 30; że tá obietnicá nie ma w łobie nic tak grubego/ áby fie ráczey ku cíelełnemu/ ániż duchownemu zgromádzieniu ściągác miáłá? *CzechRozm* 119v; Izali też y Saul miedzy Proroki? máiac to łobie zá dziw ieden/ iż też on cżłowiek gruby y podły nieuk prorokowác mogł. *CzechRozm* 140v, 25, 38v, 57v, 169, 185v (13); niewidzę żadnego narodu áni ludzkością wypolerowánego/ áni tak grubego [*neque humanitate polita, neque eius experts*]/ ktoryby niemiał ofobliwego łtaránia o dobrem ćwiczeniu młodych ludzi. *ModrzBaz* 128v, 55, 72v, 88v, 143; *Calag* 257a; rychley cżyłaiác do tákich potraw ten gruby łmák náłz/ wonnoóciá taką wzrułzemy. *SkarŻyw* A4, 28, 30, 452; *StryjKron* 265; *CzechEp* 76; bo iáko w pogánłtwie/ báwili fie grubym widziányim bálwochwálłtwem *NiemObr* 15; iż nie dżiw to był/ zgadzác fie przodkom náłzy^m / w onym

pozwierchnim grubym nabożeńftwie *NiemObr* 16; [*Jagiello*] zgromádziwfy lud on gruby kmiocy [*Litwinów*] ná kupy/ iáko iedno bydło/ krzćić rofkazał *NiemObr* 16, 8, 15, 91 [2 r.]; *ReszPrz* 97; Lepfzého rządu Gęte grubi vzywáią *KochPieś* 1; *KochWr* 20; *PaprUp* C2; Barbari — Grubi ludzie, a obcego iezika. *Calep* 124a; Subagrestis – Kęs grubi, nie obiczaini, bardas. *Calep* 1014b, 124a, 531b, 561a, 930b, 965a; *OrzJan* 9, 22, 38; *JanNKar* C3v [2 r.], G [3 r.]; *KlonKr* B3v; Swiadczą Kroniki ftáre/ iáka *Barbaries* y gruba nieftworność była w Pogánłkich przodkach náłzych. *PowodPr* 19, 64; Bo nie máfz ná świecie ták grubego narodu/ ktoryby fię zá vmárle fwoie nie modlił *SkarKaz* 381b; áby nikt o grubym y zwyczáyным rodzeniu/ o żenie y mężu w tey mierze nie myślił. *SkarKaz* 486b, 418a; *GoslCast* 4; A przewoźnik też choć z grubymi żárty/ Tysiącmi licząc bez przeftánku czárty/ Iednák bez fzkody z koñmi woz przepráwił *KlonFlis* C3v, B3; *SzarzRyt* A3.

gruby na czym (1): Durus oratione et moribus, Ták ná rzeczy yako y ná obyczáyách gruby/ Niewdzięcny/ Drwal. *Mącz* 98a.

W połączeniach szeregowych (2): widział Pitagoras iednego w czíftim vbraniu á on mowił rzeczy nie poczeńe á grube y głupie *BielŻyw* 32; żeby fię [...] kiedykolwiek fwych y bráćiey fwey fprofných/ nie wyczolánych/ grubých/ nieprzyftoyných y nie zbożnych wywodow y podobieńftw [...] wftydác muśieli. *CzechEp* 228.

W przeciwstawieniu: »gruby ... mądry« (1): rzeczy to fá wielkie y trudné: nie tylko ná mię hrubého Ruśiná/ ále wierę téż y ná mądrého Sálomoná *OrzQuin* H4.

W charakterystycznych połączeniach: grube(-y, -a) bałwochwalstwo, barbar, chłop (3), chłopstwo, człowiek (3), dowcip (5), gbur, język (2), kozica, krol, lud(zie) (38), łeb, łowiec, mąż, miłość (2), mniemanie, mowa, nabożeństwo, narod (8), nauka, nierozum, niestworność, nieuk, niewiasta, obyczaje (5), ofiara, pisanie (2), podobieństwo, poganin (2), pogaństwo, pospolstwo, rozum (13), rzecz (2), rzemieślnik, słowa, smak, smysły (4), tłumaczenie, trefność, wieśniak, wykład, wywody, zakon, żart, żołnierz.

Szeregi: »gruby i bydlęcy« (1): Przetoż brzydźmy fię temi heretyctwy/ ktore do ták grubego y bydlęcего nierozumu przywodzi fزالone od kościoła ś. odstąpienie. *SkarKaz* 118b.

»gruby a chłopski« [szyk 2 : 1] (3): *MiechGlab* [88]; *Mącz* 6b; á chocia ledá co powie/ chłopfką á grubą trefnością/ iáko kiiem w błoto: przedfię mu fię wślyfcy fmieią. *GórnDworz* M6.

»gruby, (a, i) cielesny« (3): *SkarŻyw* 3; *NiemObr* 92; iż grube ony á cielefne ofiáry/ ktorymi Zydzi chwalili Bogá/ przez krew bydlęcą/ według porządku Aaronowego/ miály być odięte *WujNT* 318.

»gruby i dziki« (1): Bo kápłani Boży y bífkupi/ krolom z pogánłftwá grubym y dzikim/ práwo Boże przekládáli *SkarKazSej* 692a.

»gruby a nieuczony« (1): fpodobála fię tatarom iako lodu [!] grubemu á nie vczonemu [...] rada ona Sarracenow *MiechGlab* 20.

»gruby i nieumiejętny« (1): Moskiewcy duchowni będąc dáleko grubfzy y nieumiejętnieyfzy/ á niźli ci Ruřcy/ mniemáią ábj tylo fami byli ná świecie Chrześcíanie *SkarJedn* 377.

»gruby a niewstydlivy« (1): Archilochus Poetá był czáfu Mánálfen w Lácedemonie/ ále dla grubego á niewftydliwego piśánia od nich wygnan. *BielKron* 101.

»gruby abo niewyczosany« (1): Tákžec Kálwinowi ieden Bog Troyca nie podoba fię Stánkárow y Sofiítow/ y gruby ieft ábo nie wyczołány/ (Barbarus on mowi) iefliby kto go wzywał *GrzegRóżn* I2. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»gruby a ni(k)czemny« (2): *BielKron* 124v; nałepiey [!] będzie wżyfłtkie do Indyey wygnác/ między one grube á nikczemne ludzie. *ReszPrz* 66.

»gruby, (a) okrutny« (4): *BielKron* 276, 299v, 300; Turpe caput, Gruby okrutny łep. *Mącz* 470b.

»gruby, (a, i) prosty« [szyk 5 : 5] (10): *FalZioł* I 144b, V 63; *MiechGlab* 87; *March*³ T7v; iż ie zá iedny fwięte potym fwięcono/ zwálzczá lud gruby á prołty/ ktory ná ten czas przez pílmá gruntownego był. *BielKron* 25, 3, 51; *Mącz* 17d; A teć fą przyczyny mego/ ták prołtego a grubego tłumáczenia *BudBib* b3v; *Strum* A4; *SkarJedn* 226; *WysKaz* 33.

»gruby, (i, a) sprosny« [szyk 4 : 4] (8): Rozmowy ktore myał Krol Salomon mądry Zmárcholtem grubym á fprofnym *March*¹ A; Sam theż bárzo fie wyárował/ áby przed fwym fynem czego fprofnego á grubego nye przerzekł. *GliczKsiąż* E; y nie ták fprofní fą áni ták grubi Krześciójanie/ iáko ná on czas Zydži/ áby obrázy zá Bogá chwálić mieli. *WujJud* 10; *CzechRozm* 114; *CzechEp* 202; *SkarKaz* 42b, 120b, 382a.

»gruby, surowy« [szyk 1 : 1] (2): petrones, olim dicti sunt rustici et duri homines, Grubi/ furowi chłopi. *Mącz* 296b, 356b.

»gruby albo subtelny« (1): ieno ie częścią zwyczaj ziemie, częścią grubłzé álbo subtélnieyřzé wyrázenia fłów dzieli *JanNKar* C3.

[*Cf* znac. **β**. *GlabGad* N2, N6; znac. **d.β**. *GlabGad* Ov, O8, O8v, P7].

β. *Ze względu na wygląd zewnętrzny i budowę fizyczną* (21) ; Potym wřlytcy zmártwych wřtaną/ zli z niedořatki fweé natury/ ij dlá niemocy duřfné/ iako larwy będą grubij. *OpecŻyw* 190v; będziefzli grubey twarzy, patrz aby to zawetował czudnořcią duřze *BielŻyw* 35; Twarz tłuřta á řzyroka znamio: więcey prołtego niź mądrogo, grubego przyrodzenia y teź rozumu *GlabGad* N2, A2, H5v, I8, K4, K7, L5, N6 [2 r.]; rořło dzyecię ono prętko/ á dla nieřrzyżenia włofow był mąż hruby *BielKron* 51v, 296v; Callosae manus, Grube á pempelowáte ręce od roboty. *Mącz* 32a, 158c; *SienLek* 3v.

W charakterystycznych połączeniach: gruby(-a, -e) mąż, pleć, przyrodzenie (9), *ręce, řkładnořć, twarz* (2), *włof(iska)* (2).

Szeregi: »gruby a (i) srogi« [szyk 1 : 1] (2): *BielKron* 133v; Wřpomnićie řobie co zá twarz ich/ co zá wbiór: iáko ieft řrogi y gruby/ iáko groźny: głowá ogolona/ y chuřtámi obwiniona: czoło záwřze ponuré/ twarz zapálczywa *OrzJan* 18.

»szpetny a gruby« (1): że miał nogi iáko wołowe/ á włofířká ná řobie bárzo řzpetne á grube *WerGořć* 231.

»řadny i gruby« (2): wřrzał niektorego człowieká ymieniem Márchołtá [...] ná obliczu řadnego y grubego *March*¹ A2 [*idem*] *March*³ T7.

c. *O zwierzętach (tu o ořle)* (2) : Iedno iáko iákim kárwem álbo grubym ořłem ták im wřtáwicznie robi *RejZwierc* 157.

Szereg: »gruby a wřgardzony« (1): Ořieł ieft zwierzę grube á wřgardzone *FalZioł* IV 4b.

d. O rzeczach przeznaczonych do użytku (zwykle dla wspólnoty); *rudus Mącz, Cn; horridus Calep; crassus, gravis, infectus, informis, irrasus, pinguis, raudus, rudis, rudus Cn (84)* : odzienie iego fárby bárzo grubey. *March*¹ A2 [*idem March*³ T7]; iij pán buog wflýtkié chwály leży w grubé fáyni *OpecŻyw* 20, 15v, 19; *March*³ T7; Ná wżem tu czáfy ty náfze/ ták nam rychło mijáią/ [...] S poránku fie iako trawká ná máły czás zyelenią/ A pod wieczor w grube fiáno přeciuchno fie odmieniá. *LubPs* T6v; miáfto y rynek chędogo począł opráwiác/ połamawfzy pirwíze grube roboty. *BielKron* 102v; *Mącz* 360a, 469a; żeby on iáko z grubey gliny naczyńie piękne y ftołu Páńfkiego godne vczynił. *SkarŻyw* 14; *Horridus* – Grubi, naiezoni, niewiprawni. *Calep* 488b.

W przeciwstawieniu: »gruby ... cudny« (1): Závždy miefzkałz w iámie grubey/ Ia z krolem w łóznicy cudney *BierEz* N3.

W charakterystycznych połączeniach: *gruba(-e) farba (3), glina, jama, łóżyisko, robota, siano, stajnia (2).*

W przen (1) :

Szereg: »gruby i sprosny« (1): Gdyż to rzecz lámá pokázuie iż wláfny fundámnt gruntowny y prawdfiwy/ iefł iefłcže zwierzchu iákás gliną grubą y fprofná pokryty *CzechEp* 223.

α. O odzieży, tkaninach itp. (zwykle zawiera w sobie cechę właściwą znac. 2.) (35) : fzaty pólpolicie z grubey wełny bialey miewaią *MiechGlab* 23; *RejPs* 100v; *MurzNT* 48v; Trudno fkoczyć ftařemu w grubych fuleiaciech *BielKom* E2; *LubPs* Zv; Ci Mnifzy bes tzapek/ bes botow/ bes fífukien chodzili/ tylko fie w grube kofzule obłotzyli. *KrowObr* 137; *BielKron* 153v, 275, 341v; *Palliastrum*, Grube płałczisko. *Mącz* 273d; *Stupea vincula*, *Zgrzebne/ grube/ álbo konopne powrozy*. *Mącz* 423d, 437b; *HistRzym* 123v; [*Poczqwszy*] Tákże od tego ktory fię obłoczy w fzarłat/ y nofi koronę/ áfz do tego ktory fię obłoczy w gruby len. *BudBib Eccli* 40/4; *SkarJedn* 324; *KochPs* 100; *SkarŻyw* 160, 166, 573, 576; *ReszList* 159; *Tomice* – Serowi a grubi powroz konopni. *Calep* 1072b; *LatHar* 394; A żaden nie wpráwuie płaťa grubego fukná w wiotchá fzáťę. *WujNT Matth* 9/16, *Mar* 2/21.

W przeciwstawieniach: »cudny, dworny, kosztowny ... gruby« (3): Tedy będzie fwiécitz odzienijé grubé/ a zatzi mie odzienijé dworné. *OpecŻyw* [192]; zrzucili s fiebie odzyenie cudne á grube włóżyli ná fię wżyfcy. *BielKron* 35; Choćia fzáťę kofztowną/ choć grubą oblecze/ Wdźięczność zá nią ćichuchno tułz fye wżędy wlecze. *PudłFr* 70.

W charakterystycznych połączeniach: *gruba(-y, -e) koszula, len, obow, odzienie (10), płałczyisko, powroz (3), sukni(isk)o (4), sulejaty, szata (5), wełna, włosiennica (2), wor (2).*

Szeregi: »chłopski a gruby« (1): obow nog iego bylá chłopfka á bárzo gruba *March*¹ A2.

»miąższy, (a) gruby« [*szyk* 2 : 1] (3): *Pinguis* toga, *Suknia* z miąłzego á z grubego fukná. *Mącz* 300b, 189d, 458a.

»podły i gruby« (1): Száty iey podlełfze były nád inne y grubfze. *SkarŻyw* 160.

»gruby a szkarady« (1): widzili nád oną rzeką niewiáfty bárzo piękne/ ktore były w bárzo grubym á fzkáradym odzieniu *HistAl* Iv.

W przen (1) :

Szereg: »gruby i sprosny« (1): To tu gruba y fprofná látá do fłow Dawidowych śmieie przyfzyta. *CzechEp* 216.

β. *O pokarmach (zwykle zawiera cechę właściwą znac. 4.) (36)* : Też czołnek dobry iest barzo ludziem proftym kmiotkom ktorzi iadaia grubie rzeczy zimne *FalZioł* I 6a, ++b [2 r.], IV 20b; Wargi v vft wielgie [...] więcey głupiego niż mądrego znamio. grubey karmiey y rozumu *GlabGad* Ov [podobnie O8, O8v, P7], C3, E8, G2v, G4v, K4 (11); Ná Wśi/ mało ludzi cudnych/ dla grubych pokármow *SienLek* 30v; *RejZwierc* 7, 158; *Oczko* 32v; *SkarŻyw* 262; gdy ich od świętego piłmá odwodzą/ á vftawámi ludzkiemi (iuz nie iáko mlekiem / ále iáko grubym młotem/ tuczą y karmią) *NiemObr* 91.

W przeciwstawieniach: »lekki (2), subtylny (2) ... gruby« (4): Bowiem miedzi mnoftwem pokarmow mufi też być rozność ich natury iż iedne subtilne, drugie grube fpołem fie zmiefzaią *GlabGad* G4v; Zalię gdy grubfza karmia będzie na fpodku, tedi lekka na wirzchu będącza ftrawi fie łama *GlabGad* G5, G4v, G5.

W charakterystycznych połączeniach: gruba (-y) karmia (3), młoto, pokarm (7), potrawy (7).

Wyrażenie: »chleb gruby« = *agelaus panis*, *autopyros Calep* [szyk 6 : 1] (7): Chleba wfelkiego nie vpiekłego/ czarnego z łniecią/ z łayny myłzemi/ y wżytkich chlebow grubych. *FalZioł* V 63v; *BielKron* 397v; *SienLek* 9v; *Calep* 42a, 119a; *WyprPl* C2; *SkarKaz* 551b.

Szeregi: »gruby a kmieczy« (1): Iáko kto po zdrowych y łmácznych potráwách/ ieść grubych y kmieczych niemoże *SkarŻyw* 581.

»gruby a niestrawny« (1): Włofność Miodunki pożywaney w iedzeniu [...] pokharm gruby á niestrawny: trawi *FalZioł* I 80b.

»gruby a pospolity« (1): tak iż przydzie ku nałogu grubfzego á połpolitego pokarmu. *FalZioł* V 37.

»prosty, gruby« (1): Vbacz tu iijz krol nad krolmi/ ráczył ijdz w domek vbogie⁸⁰ zwolenika/ a tam profte grube nieprzyprawne bratz pokarmy *OpecŻyw* 44.

e. *Wyrażenie*: »gruba robota« = *ciężka, niewykwalifikowana praca fizyczna* [szyk 3 : 3] (6) : *GlabGad* Kv; *BielSpr* 2; *SkarŻyw* 429; czyniac powinność wrodzonego Sláchtwa y náтуры/ ktora mi nie do roley/ álbo grubych robot członki subtylne vformowála/ [...] nigdym fie w proźnowaniu nie kochał *StryjKron* A3v; *Calep* 647a; Co pániéy do kądziele/ y roboty grubéy? *GostCast* 25.

f. *Wyrażenie przyimkowe*: »z gruba« = *powierzchnie, szkicowo, niedokładnie* (4) : *GórnDworz* V5, Dd5v; iáko owo málarz z grubá ná poczátku to co ma wymálowác wolá náryfuie *GórnRozm* L2; Są w infzych páńftwách ná to wyłádzieni wymyłkowie/ co tylko o tym myślá iákoby zewfząd w domu przybywáło: v nas ledwie oto Pan óciec W. M. y to iákoby z grubá/ á pewnie co infzego niżli to w myślách fwych máiaicy. *GostGospSieb* +4.

2. *Szeroki w przekroju; gruboziarnisty; altus, crassus, praecrassus Cn* (55) : Sabulum, [...] Gruby pyafek. *Murm* 21 [*idem* (2)] *Mymer*¹ 36v; *BartBydg* 134b; Krofthy grube á fwierzbiące goij. *FalZioł* ‡‡ 3b; [*Lelek*] Ma nos iako krogulecz/ [...] nogi grube ma *FalZioł* IV 25d; Też wezmi czemierzycze korzeń/ k temu Apoponacum ftałfzy ie na gruby proch *FalZioł* V 24v, I 4b, 87d, 123a, 124d, 125a, 149a, IV 5c; Czemu włofi na brodzie miéłfe bywaią niż indzie. Też im częłciey kto ie goli tim grubfze roftą. *GlabGad* B; przeto też łayna takowych ludzi grube bywaią iako kij, mogłby chłopa zabić *GlabGad* K4v; Nozdrze ciałne á grube tak iż mało dziurek znać, vkazuią człowieka głupiego *GlabGad* O, A8 [2 r.], C3v, G7, P4; náśliaduiąc w tey mierze niektorego rodzaju yabłek/ ktore pod

Szereg: »gruby a miąższy« (1): tám pułzcze wielkie w ktorých rozmaity zwierz łowią/ iako łą báwołowie/ leśne osły [...] grube á miążsife. *BielKron* 293v.

4. *Gęsty, ciężki; twardy; o pokarmach niekiedy: ciężkostrawny* (163) : Też wiatry/ y nadymanie żołądkowe z grubych wiatrow rospadza y trawi *FalZioł* I 36b; Tha kość działa łie z grubey krwi, á to gdi łie gruba krew łtwardnieie á łtego iuż będzie kość/ iako theż y mięso ielenie grubą krew czini *FalZioł* I 95d; A gdy łie komu nos zatka nieczyłtołciami grubemi/ tedy [...] otwiera dziurki zathkane *FalZioł* I 128d; bowiem czyłci pierłi z flegmy grubey lipkiew *FalZioł* I 150c; żyły czyłci zatkane wilgotnołciami grubemi/ fubtilizuię grube wilkołci flegmiłte *FalZioł* II 5c; Mięso Kogutie [!] grubłze ku łtrawieniu niźli kokołze *FalZioł* IV 18d; dla tego vrina na dne vrinała zamączona y gruba vkazuie łie. *FalZioł* V 6v; zwłazcza gdy bywaią wiatry od włchodu łlończa, albo z południa/ kthore przywodzą z łobą chmuri grube *FalZioł* V 72, + +b, +5b, [*7], [*7]v, I 6a (100); Drudzi mienią iż ziewanie przychadza z dymow grubych od żołądka pochodzących *GlabGad* C2; Czemu lekarłwa połpolicie gorzłkie bywaią. (-) Dla łepłzego rozpułzczenia grubych zbytkow. *GlabGad* C6v; Iakoż to widamy gdy kto chce nieco grubłzego na iakiew thłustołci łmażyć *GlabGad* G5, B2, B3v, Cv, C3, C7v (35); Ták był záltep włythek vciążon s powietrza grubego/ iż też dułznołć wielką łirpieli. *HistAl* K7v; *Goski* *2; *SienLek* 8, 15v; á iefłli to Alłpháltum/ álbo czarna á gruba náphłta/ iam iefłcze nie dołzedł *Oczko* 17v, 6, 13.

W przeciwstawieniu: »subtylny ... gruby« (8): á bowiem grube nieczyłtołci łubtelnemi czyni *FalZioł* I 126d, V 1v, 2v, 60, 60v; *GlabGad* A8; *Goski* *2; á w tym odłłączaniu duchów/ y częłci łubtylnieyłzych/ od tych co zołtawaią ná dne grubłzych/ iefłli zołtał popiól/ łól/ łiárka/ álbo który krułzec/ tám pokázác mułzą. *Oczko* 11.

W charakterystycznych połączeniach: gruba(-y, -e)chmura, dym (9), flegma (16), krew (26), lipkołć, materyja (5), miąższołć, mięso (7), nafta, nieczyłtołć (11), osobnołć, para (2), pokarm, powietrze (powietrznołć) (4), uryna (8), wiatr (6), wilkołć (wilgołć, wilgotnołć, wilgota) (43), wodnołć, zbyłki, zagniłołć, ziemnołć.

Wyrażenie: »przepuszczenie grube« = stolec (1): gdy będzie ku piciu dany z miodem pithym/ czyni przepułzczenie grube *FalZioł* IV 55d.

Szeregi: »ani (nie) gruby ani też (ale) cienki« [*szyk* 1 : 1] (2): gdy vrina thakiew złotey barwy ma w łobie mierną wodnołć/ to iefł/ ani cienką barzo/ ani też barzo grubą. *FalZioł* V 5, V 54.

»gruby a (i) ciężki« [*szyk* 3 : 1] (4): Bowiem grułzka łama w łobie iefł natury grubey a ciężkiew dla tego też niepływa na wodzie *GlabGad* I5v, Iv, K7, K7v.

»gęsty a gruby« (2): *FalZioł* V 72; gdyż ciepłó czyni powietrze gęłłsze á grubłze niźli zimno. *GlabGad* C7v.

»miąższy, (a, i) gruby« [*szyk* 4 : 1] (5): *FalZioł* V 1v, 2, 2v, 60; Picie dla łwey łubtilnołci richley łie łtrawi niź pokarm ktori iefł rzecz miąłłza y gruba. *GlabGad* E8.

»twardy a gruby« (1): Bowiem w oney materiew ziemney zołtawa nie iaka wilgota, ktora z łoli iako z rzeczy twardej á grubej gwałtem wychodzi *GlabGad* I8.

W przen (1) : Ktorem słowam radbyim/ áby się wierni/ iáko niezbożnym przypátrzyli: y obaczyli iáko nimi przez się iálnymi y prostymi/ łzczyrą prawdę nicuie: y rzecz przezroczyftą dymem grubem záłńania. *CzechEp* 312.

5. Wielki, znaczny, intensywny (pod względem nasilenia lub trwania) [niektóre przykłady mogą być też interpretowane jako 'pochodzący z głupoty, prostactwa, fałszywej interpretacji'] (47) : Bowiem rzeczy ktore mocno woniaią zmiefzawfzy się z wilgotą ciała ielzczę grubszą wonność czynią *GlabGad* I4; gdy grubę [!] godziny/ [...] na czytaniu rofkofznych rzeczy łtrawieimy. *KwiatKsiąż* L4; *GórńDworz* O8v, P5; że się Chrifus przed Zydy/ w grubych ciemnościách chodzącymi/ [...] ná to być od Bogá połńnym opowiedał/ áby tych coby do niego przyłzli ofwiecał *CzechRozm* 30; gdy się wielkość grubych grzechow zakonem wprzod otworzyłá. *CzechRozm* 94, 12v, 15, 37, 43, 102v (12); tedy to ielst gruba niezbożność/ ták o Bogu krory [!] ielst nigdy nieodmienny trzymáć *CzechEp* 212, 43, 50, 286, 358, 362, [407], [409]; *CzechEpPORz* *4; iż X. K. nie czuiąc się/ lice grubego báłwochwálftwá/ fwoiey Kátolice przyznał. *NiemObr* 120, 4, 64, 99, 120, 144; niech márności lube W ímák mi nie idą/ ktore zwykły w grube Nielzczęście grázić *RybGęśli* D3v; *WysKaz* 2; To ielli czyni z grubéy niewiádomości, to zowiá *Latior culpa*. *SarnStat* 1271; *SkarKaz* 578a; Co iáko ielst gruba winá/ [...] wważyć káždy może. *SkarKazSej* 694b.

W przeciwstawieniu: »gruby ... subtylny« (1): iáko wiele ielst fáłszywych krześcijan co iuz rzkomo z Papielstwá wylzli/ y niektore grube błędy iego porzucili/ á fubtylnych się [...] ieli? *CzechRozm* 223.

W charakterystycznych połączeniach: grube(-y, -a) báłwochwalstwo (4), błáżeństwo, błąd (15), chwast, ciemności (4), godziny, grzech, kłam(stwo) (3), nieszczęście, nieumiejętność, niewiádomość, niezbożność, niezgoda, odstápienie, omyłka, potwarz, sprośność, ślepotá (3), wina, wonność, wszeteczeństwo, złość, żáłoba.

Szeregi: »gruby i sprośny« [szyk 5 : 1] (6): I niewłtydałz się ták grubey y łprofney nieumiejętności fwoiey pokázowác przed wlyłtkim fwiátem. *KrowObr* 181v; *CzechEp* 9, 211, 293, 322, 340.

»srogi i gruby« (1): tedyby łrogich y grubych łprofności łzkolnych nie włzedł *CzechEp* 276.

»wielki a (i) gruby« (2): *KrowObr* 99v; miedzy ktoremi łtrofuie Páweł S. wielkie á grube złości *WujJudConf* 138v.

»gruby a znaczny« (1): Z grubym/ á ze znácznym błáżeńftwem wyiechałs thu w. m. ná plác *GórńDworz* I3v.

6. O głosie: niski albo głośny, albo nieprzyjemny w brzmieniu (3) : Osiel iż głofu grubego/ Mamy trębáczá dobrego *BierEz* S2; *GlabGad* O3; iż wymowá potrzebuie głofu/ áni wrzáłkliwego iáko v białygłowy/ áni grubego iáko v kmieciá *GórńDworz* F8.

8. O różnych cechach fonetycznych lub odpowiadającym im znakach graficznych (6) :

a. O akcencie lub intonacji (1) :

Szereg: »miáższy i gruby« (1): náydowáli pewné słowá, które [...] ná lámym bądź cienkim y fubtelnym, bądź miáżłzym y grubym głoście [...] záwiłfy *JanNKar* C3.

b. o pochylone (3) : Pan Górńicki tego grubłzégó ó/ z znákiem nie wzywa *JanNKar* Fv, F2; O dwoie: iedno Łácińłkie bez znaku iako tu/ oko: drugié grubłzéz z znakiem ielst trzeba/ iako wós *JanNKarKoch* Fv.

c. sz (1) : Pan Górnicki ma iedno tákie \hat{s} / iáko w tym łowie \hat{o} : miáľto grubégo zásię vzywa dwoygá \acute{l} / iáko w tym łowie \acute{l} ácunek. *JanNKar* F3.

d. ch (1) : Polaká Láchem tylko lámá Ruś miánuie. Czy to ieľt iákoby vćinek cáľégo łowá/ Polak/ z przewróceniem oľtátniéy litery ćienkiéy w łwoię hrubá *KochCz* Bv.

7. *n-pers* »Hruba« (1) : poiał kmiećá dziewkę rzeczóná Hrubá *BielKron* 321.

*** *Bez wystarczajácego kontekstu* (2) : Venosus, Zyłowáty. Metaph. Duży/ gruby/ łwieży *Mącz* 479b; *JanNKar* G.

Synonimy: **1.a.** *ciężki, niekształtowny, podły*; **b.α.** *dziki, głupi, nieobjeżdżony, nieobyczajny, nieprzystojny, nietrafny, nieuczony, nieumiejętny, niewstydlivy, niewyczosany, niewypolerowany, nikczemny, prosty, sprosny, surowy*; **b.β.** *szpetny, żadny*; **d.** *brzydki, podły, szkarady*; **2.** *mięźszy, pełny, szeroki*; **3.** *wielki*; **4.** *ciężki, gęsty, twardy*; **5.** *srogi, wielki, znaczny*.

Cf **GRUBOKREWNY, GRUBOMOWNOŚĆ, GRUBOMOWNY, GRUBOWŁOSY, NIEGRUBY, PRZYGRUBSZYM**

KW